

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Discriminatie en kritiek

Cliteur, P.B.

Citation

Cliteur, P. B. (2009). Discriminatie en kritiek. *Strafblad*, 7(3), 238-254.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/14472>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/14472>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Strafblad

Redactie:

prof. mr. C.P.M. Cleiren
prof. mr. P.M. Frielink
mr. P.W. van der Kruijs
mr. A. de Lange
prof. mr. G.P.M.F. Mols
prof. mr. J.M. Reijntjes
prof. mr. Th.A. de Roos
mr. Tj.E. van der Spoel

Inhoud

Thema Vrijheid van meningsuiting

Redactioneel

Prof. mr. P.M. Frielink en prof. mr. Th.A. de Roos

p. 195

Regelgeving

Verruiming uitingsvrijheid

Prof. mr. Th.A. de Roos

p. 197

Rechtspraak

Noot bij de uitspraak van het Gerechtshof te Amsterdam van 21 januari 2009 waarin het strafvervolg van Geert Wilders beveelt

Prof. dr. M. Fennema

p. 198

Column

Mr. H.N. Brouwer

p. 209

De machtenscheiding begripsmatig door het putje

Dr. mr. H. Gommer

Politici zouden met hun uitlatingen over zaken die onder de rechter zijn de rechtsstaat in gevaar brengen, omdat ze strijdig zijn met de 'machtenscheiding van de trias politica van Montesquieu'.
Of veroorzaken deze begrippen slechts verwarring?

p. 211

Art. 137c Sr, godsdienstkrenkingen en het publieke debat

Prof. mr. H.J.B. Sackers

Strafbare godsdienstkrenkingen zijn in een publiek debat niet altijd strafbaar. Het publieke debat mag echter geen vrijbrief zijn. Sterker nog: juist daar horen onnodig grievende, insinuerende of nodeloos kwetsende uitingen over religie niet thuis.

p. 220

-
- Het recht om van mening te veranderen** p. 233
Willem Witteveen
Het vrije woord stelt de strafrechter voor problemen. Hij moet de ondergrens aangeven, maar het vrije debat zo min mogelijk verstoren. Dat nu vereist evenwichtskunst.
- Discriminatie en kritiek** p. 238
Prof. dr. P.B. Cliteur
Aan de hand van o.a. Giniewski v. France schetst de auteur de aporie waarmee West-Europese samenlevingen worden geconfronteerd en roept op om over pijnlijke kwesties juist een eerlijk gesprek aan te gaan.
- Van openbaar debat naar openbaar ministerie: de strafrechtelijke aanpak van discriminatie** p. 255
Drs. M. Vrins, mr. N.J. Dorrenboom, mr. P.C. Velleman
Het beleid en het toetsingskader van het OM inzake discriminatie zoals strafbaar gesteld in artikel 137c t/m 137g en 429quater Wetboek van Strafrecht.
- Forum**
- Het verbod op groepsbelediging: een middel erger dan de kwaal** p. 271
Mr. M. Pijnenburg
Er moet ruimte zijn voor shockerende en verontrustende uitingen in de maatschappij. Het strafrecht is een ultimum remedium.
- Rechtswetenschappelijk onderzoek in *Strafblad*** p. 274
Prof. mr. G.P.M.F. Mols
De auteur houdt een pleidooi voor het ranken van juridische tijdschriften.
- Risicomanagement of Russische roulette aan de Nederlandse verhoortafel?** p. 276
Mr. M.B. Braanker
De aan de arresten Salduz en Panovits te verbinden consequenties zijn ingrijpend en voor zover de interpretaties niet overeenstemmen, zijn de gemoederen sterk verdeeld. Dit artikel geeft vier aanbevelingen.
- Straatsburgse jurisprudentie en de Nederlandse ontnemingswetgeving: een interpretatie van de Geerings- en Van Offeren-arresten** p. 283
Yehudi Moszkowicz
In deze bijdrage worden discussiepunten opgeworpen ten aanzien van de thans vigerende interpretatie van het Geerings-arrest en enkele kritische kanttekeningen geplaatst bij de mate van zekerheid waarmee het 'ontnemingsvraagstuk' nu definitief beslecht zou zijn.
-

Discriminatie en kritiek

Prof. dr. P.B. Cliteur*

In deze bijdrage¹ wordt beargumenteerd dat West-Europese samenlevingen, hier voornamelijk geïllustreerd aan de hand van Nederland, worden geconfronteerd met een aporie. We kunnen deze op de volgende manier construeren. Het eerste deel van deze aporie bestaat uit de constatering dat Europese samenlevingen in toenemende mate pluriform, multicultureel en multireligieus zijn geworden. Dit is een feitelijke of empirische constatering. Demografische ontwikkelingen, immigratiebewegingen en andere sociale processen hebben deze multiculturaliteit bewerkstelligd.

Men kan daar gunstig en minder gunstig over denken, maar één ding is zeker: de meeste Europeanen zijn daar tegenwoordig minder enthousiast over dan tien jaar geleden. Slechts 19 procent van de Europeanen denkt dat immigratie goed is geweest voor hun landen.² En meer dan de helft van de ondervraagden (57 procent) denkt dat hun landen “te veel vreemdelingen” herbergen. Ook wijst onderzoek uit dat hoe groter de immigratie is in een land des te meer de weerstand daartegen groeit. Van de Fransen meent 73 procent dat hun land te

veel immigranten heeft; van de Britten is dat 69 procent.³

De bestuurlijke en intellectuele elites in West-Europese landen zijn het met deze oordelen over het algemeen oneens.⁴ Zij denken dat wat we maar even zullen aanduiden als ‘het gewone volk’ het niet alleen bij het verkeerde eind heeft, maar in zijn opvatting ook wordt misleid door populistische leiders. Het gewone volk, denkt men, is in de greep is van ‘angst’, men laat zich leiden door gevoelens van vreemdelingenhaat en ‘islamofobie’. En derhalve zint de bestuurlijke en politieke elite op strategieën om deze groeiende antimigratieopvattingen en kritische oordelen over multiculturaliteit te keren. Hoe denkt men dat te kunnen doen?

Hier komen we bij het tweede deel van wat men zou kunnen aanduiden als een ‘aporie’. Men hanteert daarvoor twee strategieën: (1) men probeert langs juridische weg de populistische leiders en het gewone volk het zwijgen op te leggen en (2) door wat men kan noemen de ‘taboeïsering’ van hun opvattingen.

Met de *juridische* weg doel ik dan op pogingen om blasfemiewetgeving nieuw leven in te blazen

* Prof. dr. P.B. Cliteur is hoogleraar encyclopedie van de rechtswetenschap aan de Universiteit van Leiden en schrijver van *Esperanto Moral: por un ética laica* (2007).

1 Met dank aan Thierry Baudet voor inspirerende discussies en commentaar op een eerste versie van dit artikel.

2 Men laat zich wat dat betreft niet overtuigen door Ph. Legrain, *Immigrants: your country needs them*, Londen: Little, Brown 2006.

3 Zie voor deze gegevens en commentaar daarop: Chr. Caldwell, *Reflections on the Revolution in Europe:*

Immigration, Islam and the West, Londen: Allen Lane, Penguin Books 2009, p. 12.

4 Zie voor een analyse van en kritiek op de opvattingen van die elite ook C. Berlinski, *Menace in Europe: Why the Continent's Crisis is America's too*, New York: Crown Forum 2006; B. Bawer, *While Europe Slept: How Radical Islam Is Destroying the West From Within*, New York, Auckland: Doubleday 2006; Ph. Jenkins, *God's Continent: Christianity, Islam, and Europe's Religious Crisis*, Oxford: Oxford University Press 2007; M. Steyn, *America Alone: The End of the World as we know it*, Washington, DC: Regnery Publishing 2006.

of deze te herformuleren tot delicten die de belasting van godsdiensten strafbaar stellen (ter bescherming van de religieuze gevoelens van minderheden of het strafbaar stellen van belediging van mensen ‘vanwege hun godsdienst’).⁵ Met de *taboeïsering* van opvattingen doel ik op de pogingen van de Europese bestuurlijke en intellectuele elites de opvattingen van de ‘populisten’ buiten de orde te verklaren, als ‘immoreel’ te brandmerken, ‘respectloos’, ‘polariserend’, ‘discriminatoire’ of anderszins moreel verwerpelijk.

Deze tweede tendens manifesteert zich op verschillende manieren. Onder andere in een groeiende praktijk onderzoeksopdrachten aan wetenschappers toe te delen waarvan verwacht mag worden dat de bestaande multiculturalistische en politiek correcte resultaten zullen worden herbevestigd en niet ter discussie gesteld, prijzen uit te delen aan intellectuelen die de multiculturalistische ideologie nog steeds blijven verdedigen (soms tegen beter weten in) en andere zaken.

Niet al deze tendensen zijn overigens het resultaat van bewuste strategische keuzes van de bestuurlijke en intellectuele elite. De progressieve bestuurlijke en intellectuele elite handelt waarschijnlijk volkomen oprecht, dat wil zeggen: met de beste bedoelingen. Maar – en hier komen we bij een onderdeel van de aporie – men handelt ook irrationeel in de zin dat wat men hoopt te bestrijden alleen maar machtiger en politiek invloedrijker wordt.

Daarom is het woord ‘aporie’ ook zo mooi. Van Dale definieert dat als het “onvermogen om een filosofische kwestie tot oplossing te brengen”. Ook wordt het omschreven als “radeloosheid” en “besluiteloosheid”. Precies dat is het wat zich hier voordoet. De Nederlandse bestuurlijke en politieke elite probeert, voor een belangrijk deel gesteund door de politiek correcte intelligentia, een kwestie tot een oplossing te brengen waar zij totaal niet in slaagt. Zo kunnen alle WRR-rapporten over de morele erosie van een religieuze samenleving,⁶ overheidsnota’s waarin ‘radicalisering’ en ‘polarisatie’ op één

5 Dat gebeurt ook in Nederland. Zie: Brief van de Minister van Justitie (31 oktober 2008), *Kamerstukken II*, 2008/09, 31 700 VI, nr. 33, p. 1-4, p. 2. De cruciale zin is hier: “Om bescherming die het strafrecht in dit verband biedt tegen ernstige beledigingen te verduidelijken, ligt het in het voornemen van het kabinet in artikel 137c Sr in het eerste lid na ‘opzettelijk’ de zinsnede ‘- onmiddellijk of middellijk -’ op te nemen. Daarmee wordt duidelijk dat in de toekomst ook ernstige beledigingen die duidelijk zijn gericht tegen een groep mensen, zonder dat deze daarbij expliciet wordt genoemd, strafbaar zijn.” Onder het mom van een ‘verduidelijking’ wordt hier in feite een zware belemmering opgeworpen aan elke vorm van religiekritiek. Het bekritisieren van een religie wordt gecriminaliseerd als het beledigen van

gelovigen, immers door een religie te bekritisieren worden gelovigen ‘middellijk’ beledigd.

6 Zie voor verstandige kritiek op de WRR die zich steeds verder ontpopt tot de ideologische spreekbuis van de regeringscoalitie op het terrein van religieuze politiek: A. Kluveland en R. Schalkx, “Zonder geloof gaan we heus niet verloren: het recht op een zinloos bestaan”, *Trouw*, 3 februari 2007; idem, “De angst voor een wilde horde cultuurlozen: een mythisch beeld van voorbije tijden”, *Trouw*, 23 juni 2007; idem, “De WRR helpt ons geen steek verder”, *de Volkskrant*, 27 september 2007; zie ook B. Snel, “Is de WRR met blindheid geslagen?”, in: H. Jansen en B. Snel (red.), *Eindstrijd: de finale clash tussen het liberale Westen en een traditionele islam*, Amsterdam: Uitgeverij Van Praag 2009, p. 268-316.

hoop worden geveegd,⁷ vermanende oproepen van de premier tot ‘dialoog’ en ‘respect’ (wie zou daar toch tegen zijn?), de hausse aan artikelen in kwaliteitskranten waarin de “Clash of Civilizations” wordt afgewezen,⁸ evenals het aanstellen van vrouwonvriendelijke en homoseksualiteit verwerpende puriteinse predikers uit het Midden-Oosten als adviseurs van de overheid niet verhoeden dat het wantrouwen jegens de politieke elite groeit en de populistische bewegingen aan invloed winnen. De paradox is dat het succes van de populistische bewegingen niet zozeer verklaard moet worden vanuit de ‘fobieën’ van het gewone volk, ook niet vanuit de vileine behendigheit van de populistische leiders in het bespelen van de angsten van de gewone man, maar vanuit de onnozele houding van de bestuurlijke en politieke elite die maar niet wil begrijpen dat de onoorbare wijze waarop zij een politiek en moreel debat wil winnen door het gewone volk niet wordt doorzien.

Wat gewoon zou moeten gebeuren is dat de overheid en de culturele elite een eerlijk debat aangaat over het onderwerp dat zij maar niet

durft aan te pakken. Men moet niet proberen om langs juridische weg en door moralistische intimidatie pijnlijke kwesties van de publieke agenda te krijgen, maar daarover juist een eerlijk gesprek aangaan. De multiculturaliteit en pluriformiteit aan opvattingen in hedendaagse Europese samenlevingen is zó groot dat men kan stellen dat ten aanzien van de legitimiteit van religiekritiek, man/vrouw-verhoudingen, opvattingen over homoseksualiteit en andere gevoelige zaken alleen een vrij debat uitzicht biedt op het vinden van een nieuwe consensus over de inrichting van de samenleving. Maar juist datgene wat dus nodig is – een vrij debat – wordt tegenwoordig door allerlei processen bemoeilijkt, niet in de laatste plaats ook door geweldsdreiging van de zijde van terroristische groeperingen waarop de elite geen ander antwoord weet te formuleren dan het aanklagen van diegenen die zich niet of onvoldoende conformeren aan de wensen van radicale predikers en religieuze terroristen.⁹

Het is niet de bedoeling van dit artikel om te betogen dat vrijheid van meningsuiting ‘on-

7 Zie *Actieplan polarisatie en radicalisering 2007-2011*, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Augustus 2007, waarin ‘radicalisering’ en ‘polarisatie’ beiden worden afgewezen. Men vermijdt echter ‘polarisatie’ zorgvuldig te analyseren, waardoor de suggestie wordt gewekt dat diegenen die radicalisering bestrijden (waartoe de overheid oproept) van ‘polarisatie’ kunnen worden beschuldigd. De overheid laat de samenleving, zoals gebruikelijk op dit punt, in totale verwarring achter.

8 Samuel Huntington wordt door de progressieve elite doorgaans verantwoordelijk gehouden voor het proces dat hij als sociaal-wetenschapper alleen maar heeft geprobeerd te beschrijven en te analyseren. De vele verwijzingen naar de ‘Clash of Civilizations-theorie’ zijn wat dat betreft niet veel meer dan schieten op de boodschapper. Een normatieve interpretatie van zijn artikel heeft Huntington zelf uitgesloten met de

volgende woorden: “This is not to advocate the desirability of conflicts between civilizations. It is to set forth descriptive hypotheses as to what the future may be like.” Zie S. Huntington, “The Clash of Civilizations?”, in: *Foreign Affairs*, Summer 1993, hier aangehaald in: “The Clash of Civilizations? The Debate”, in: *Foreign Affairs*, 1996, p. 1-26, p. 24. Maar die verduidelijking heeft geen enkel effect gehad. Huntington is waarschijnlijk een zeer slecht gelezen auteur, hoewel bijna elke progressieve intellectueel weet te vertellen dat hij geen “voorstander” is van de “Clash of Civilizations” en denkt dat hij daarmee een heel nobel en intellectueel intrigerend standpunt heeft verwoord.

9 Zie daarover D. Murray en J.P. Verwey, *Victims of Intimidation: Freedom of Speech within Europe’s Muslim Communities*, Londen: The Centre for Social Cohesion 2008; P. Cliteur, “De 27 van Murray en Verwey”, *Trouw*, 3 januari 2009.

beperkt' of 'absoluut' zou moeten zijn (wat het naar mijn mening niet kan zijn).¹⁰ Ook wil ik niet betogen dat het allemaal zo fraai is om daadwerkelijk publiekelijk te verdedigen waartoe men juridisch het recht heeft. Ook heeft men niet het morele recht een ander te beledigen om geen andere reden dan zinloze provocatie. Maar het probleem is alleen dat tegenwoordig allerlei uiterst zinvolle en moreel noodzakelijke kritiek op onderdrukkende praktijken (meisjesbesnidenis, kritiek op religieuze iconen die soms onderdrukkende praktijken legitimeren) als 'zinloos', 'provocatief' en 'polariserend' worden beschouwd terwijl het in feite gaat om het gestalte geven aan een burgerplicht: de morele plicht om misstanden aan de orde te stellen waar zich die voordoen, en niet te zwijgen wanneer dit iets minder goed uitkomt. Nahed Selim heeft het wat dat betreft mooi uitgedrukt in de titel van één van haar boeken: *zwijgen is verraad*.¹¹ Misstanden moeten kunnen worden aangeklaagd, ook wanneer geldt dat deze kritiek de

staat of een deel van de bevolking onaangenaam treft.¹² Ook moeten we ons bewust zijn van het mechanisme dat sommigen uit strategische overwegingen een beledigde status voorwenden om te voorkomen dat hun wereldbeschouwing en machtspositie ter discussie wordt gesteld).¹³ Ik zal hier niet betogen dat – in het voetspoor van Jonathan Israel – de 'radicale Verlichting' zou moeten worden bevorderd (de Verlichting heeft vele blinde vlekken, belangrijke verlichtingsauteurs, zoals Condorcet bijvoorbeeld, zijn veel te optimistisch over morele vooruitgang).¹⁴ Wat ik in het aan de orde stellen van de aporie die hierboven is beschreven alleen wil illustreren is dat de politieke, bestuurlijke en intellectueel-progressieve elite op de verkeerde weg is in het bestrijden van wat zij als het 'populisme' beschouwen. De tragedie waarmee we te maken hebben is dat het 'populisme' een product is van de liberaal-progressieve elite zelf: het is iets dat deze elite zelf heeft veroorzaakt en nog steeds wind in de zeilen blaast door de opstel-

10 Zie daarover P. Cliteur, "The Changing Nature of the Freedom of Speech", in: T. Barkhuysen, M.L. van Emmerik, en J.P. Loof (red.), *Geschakeld recht: verdere studies over Europese grondrechten ter gelegenheid van de 70ste verjaardag van prof. Mr. E.A. Alkema*, Deventer: Kluwer 2009, p. 97-115.

11 Een norm die mooi wordt geformuleerd in N. Selim, *Zwijgen is verraad. Openhartige verhalen over vrouwen en islam*, Amsterdam: Van Gennep 2005.

12 Krachtens de *Handyside-zaak* (1976) van het EHRM strekt de vrijheid van informatie en meningsuiting zich ook uit over meningen en ideeën "that offend, shock or disturb the State or any sector of the population."

13 Dit wordt scherp geanalyseerd in D. D'Souza, *The Enemy at Home: The Cultural Left and Its Responsibility for 9/11*, New York, Auckland: Doubleday 2007.

14 Zie bijvoorbeeld Condorcet, *Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain*, 1794, Introduction, chronologie et bibliographie par Alain Pons,

Garnier Flammarion, Paris 1988 en Condorcet, "Discours prononcé à l'Académie française", in: François Léotard en Patrick Wajzman, avec collaboration de Collette Piat, *Paroles d'Immortels. Les plus beaux discours prononcés à l'Académie française, Avant-propos par Jean-Denis Bredin de l'Académie française, Vol. I, Éditions Ramsay*, Paris 2001, p. 125-135. Men kan dan ook moeilijk generaliserend over "de Verlichting" spreken, zoals op slordige wijze geschiedt in het werk van de in Nederland zo populaire John Gray. Zie J. Gray, *Al Qaeda and what it means to be modern*, Londen: Faber and Faber 2003, die geen onderscheid maakt tussen zulke uitermate verschillende figuren als Voltaire, Condorcet of zelfs Auguste Comte om vervolgens de hele boel in één grote mal van 'verlichtingsfundamentalisten' onder te brengen. Origineel was dit overigens ook niet, want de kern van die benadering is al te vinden in C.L. Becker, *The Heavenly City of the Eighteenth-Century Philosophers*, New Haven en Londen: Yale University Press 1932.

ling die wij hier tot voorwerp van analyse en kritiek maken.

Omdat ik hier schrijf voor een juridisch geschoold publiek zal ik proberen wat onderdelen van de hier gesignaleerde aporie aan de orde te stellen door het bespreken van één ontwikkeling binnen een belangrijk instituut (de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties) en één rechterlijke uitspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens: ‘Giniewski v. France’ (2006).

De verloedering van de Mensenrechtenraad van Verenigde Naties

Vooropgesteld dit: de stelling die ik met het hierna volgende hoop te illustreren aan de hand van *Giniewski v. France* is dat generaliserend¹⁵ kan worden gezegd het EHRM nog steeds op

het standpunt staat – zij het enigszins wankelmoedig – dat kritiek op godsdienst mogelijk moet zijn en blijven.¹⁶ Dat is het geval ondanks het feit dat op het internationale vlak ontwikkelingen plaatsvinden die kritiek en analyse van godsdiensten ernstig bemoeilijken en in westerse samenlevingen men te kampen heeft met wetgeving die in toenemende mate een klaagcultuur over godsdienstkritiek in de hand heeft gewerkt (en nog steeds doet).

Eerst iets over een belangrijke internationale ontwikkeling op het terrein van mensenrechten omdat deze raakt aan ons onderwerp.

Op 26 maart 2009 heeft de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties een niet-bindende resolutie goedgekeurd over het “belasteren van godsdiensten” (“defamation of religion”). De resolutie werd goedgekeurd met 23 stemmen tegen en 13 onthoudingen. De resolutie is in-

15 Natuurlijk heel generaliserend. Ik zou eigenlijk een hele analyse van de EVRM-jurisprudentie moeten geven, maar dat zou ten koste gaan van de ruimte die ik nodig heb voor het hier gepresenteerde betoog.

16 Deze lijn heeft in Nederland bijzondere steun gekregen van de Hoge Raad in: HR 10 maart 2009 (“Stop het gezwel dat Islam heet”), waarin een man werd vrijgesproken die een tekst voor zijn raam had hangen met

een inhoud zoals aangegeven. Door deze uitspraak worden de plannen van de Nederlandse regering tot een aanscherping van de bepalingen over de groepsbedigging ernstig gedwarsboemd, zo lijkt het. Zie over deze kwestie ook G. Molier, “Een filmpje van twaalf minuten”, *Trouw*, 23 februari 2008; idem, “Waar staat dat dan?”, *Trouw*, 7 februari 2009; T. Zwart, “Wilders: ja, toestaan!”, *Nederlands Juristenblad*, juni 2009.

gediend door Pakistan en werd gesteund door de Organisaties van de Islamitische Conferentie (OIC).¹⁷

Het verzet van westerse landen tegen de resolutie was groot, een verzet dat werd (en wordt) gedragen door vele NGO's (180 organisaties hebben opgeroepen de resolutie te verwerpen vanwege een dreigende ondermijning van de

vrijheid van expressie en het recht op godsdienstkritiek). De critici van de resolutie hebben daarbij onder meer in het geding gebracht dat de nieuw ontwikkelde notie van het "belasten van godsdiensten" geen enkele steun vindt in het internationale recht, in het bijzonder het internationale recht dat te maken heeft met mensenrechten.¹⁸ De resolutie is echter

17 Deze organisatie werd bij de doorsnee Nederlandse krantenlezer misschien voor het eerst bekend toen men in *Trouw* van 25 januari 2003 kon lezen dat de toenmalige fractieleider van de VVD, de heer Gerrit Zalm, een brief had gekregen van de OIC en hij zelfs een delegatie van de OIC op bezoek had gekregen die kwam protesteren tegen een uitspraak van het toenmalige fractie-lid Ayaan Hirsi Ali over de Profeet Mohammed. Hirsi Ali had Mohammed als "pervers" en als een "tiran" aangeduid (althans naar "westerse maatstaven", zoals zij daar voorzichtig aan had toegevoegd). Letterlijk had zij dit gezegd: "Mohammed is, gemeten naar onze westerse maatstaven, een perverse man. Een tiran." Zie: A. Hirsi Ali, "Politiek schadelijk voor mijn ideaal", in: Arjan Visser, *De Tien Geboden*, Amsterdam: Rainbow Pocketboeken 2003, p. 7-18, p. 10. Lezen we dan de uitspraak na in de context van het interview waarin deze gedaan wordt, dan blijkt dat het 'tirannieke' slaat op het feit dat Mohammed zijn oog had laten vallen op het meisje Aisja als huwelijkskandidaat en het meisje aan hem wordt uitgehuwelijkt. Het 'perverse' slaat dan op het leeftijdsverschil tussen Aisja (volgens de overlevering was zij toen 7 jaar oud) en de Profeet (een man van middelbare leeftijd). Hirsi Ali deed de uitspraak tegen de achtergrond van haar eigen situatie (zelf uitgehuwelijkt door haar vader) en de wetenschap dat tot op de dag van vandaag jonge meisjes worden uitgehuwelijkt door te verwijzen naar het verhaal over de Profeet (Hoe kan uithuwelijken slecht zijn als de Profeet daar blijkens zijn eigen leven morele sanctiëring aan verleende?). Voor de doorsnee Nederlandse lezer die onwetend is over de achtergrond en de feiten van het geval kwam de uitspraak van Hirsi Ali model te staan voor het 'zinloos beledigen' van religieuze

minderheden. Ook weet de Nederlandse lezer niet (en werd dat ook niet door Arabisten toegelicht in de media) dat het verhaal waarnaar Hirsi Ali verwijst onbetwist is in de islamitische bronnen (wat natuurlijk Zalm, als hij dat geweten zou hebben, aan de orde had kunnen stellen in het gesprek dat hij had met de leden van de OIC die hem kwamen bezoeken). Over die onbetwistheid van het verhaal: de voor moslims meest gezaghebbende biografie van de Profeet Mohammed is die van Ibn Ishaq. Ibn Ishaq leefde van 704-767, de profeet was in 632 overleden. De titel van dit boek luidt meestal de *Sira* of *Sirat Rasool Allah*, "de levensloop" dan wel "de levensloop van Gezant van God". Dit boek is de oudste en eerste biografie van Mohammed. Van dit boek heeft Alfred Guillaume in 1955 een volledige vertaling gepubliceerd: *The Life of Muhammad: A Translation of Ibn Ishaq's Sirat Rasul Allah*, en van dit boek is in 2004 in Pakistan de zeventiende druk verschenen. In dit boek lezen we: "He [=Muhammad] married A'isha in Mecca when she was a child of seven and lived with her in Medina when she was nine or ten. She was the only virgin he married. Her father, Abu Bakr, married her to him, and the apostle gave her four hundred dirhams." Zie A. Guillaume, *The Life of Muhammad, A translation of Ishaq's Sirat Rasul Allah*, with introduction and notes by A. Guillaume, Oxford: Oxford University Press 1967 (1955), p. 792.

18 E. Willaert, "Comment l'ONU enterre les droits de l'homme", in: *Liberales.be*, 8 mei 2009. Willaert ontleent voor zijn artikel veel gegevens aan M. Marcovich, *Les Nations Désunies: Comment l'ONU enterre les droits de l'homme*, Essay, Parijs: Editions Jacob-Duvernet 2008.

aangenomen en spreekt van “ernstige bezorgdheid over de negatieve stereotyperingen en de belasting van de godsdiensten, de uitingen van onverdraagzaamheid en discriminatie inzake godsdiensten en geloofsovertuigingen die nog steeds voorkomen in de wereld”. Het belasteren van het geloof wordt in de resolutie gezien als een “krenking van de menselijke waardigheid”. Deze krenking ziet men ook als “beperking van de vrijheid van gelovigen” en als een bron voor het “aanzetten tot geweld”.

De resolutie heeft ook een opvatting over één godsdienst in het bijzonder: de islam. Er wordt gesteld dat “de islam ten onrechte dikwijls in verband wordt gebracht met krenkingen van de mensenrechten en terrorisme”.

Dat de resolutie is aangenomen mag geen verbazing wekken want de Mensenrechtenraad bestaat in haar nieuwe samenstelling voornamelijk uit landen waarin noch godsdienstvrijheid noch vrijheid van meningsuiting bestaat. Er lijkt zich ook een coalitie te vormen die ondermijnend werkt voor de mensenrechten in de klassieke betekenis van het woord en die breder is dan alleen de leden van de OIC. Zo werd Pakistan gesteund door landen als Cuba, Venezuela en Noord-Korea.

In brede kring wordt ook nagedacht over alternatieve mensenrechtenverklaringen.¹⁹ In september 2007 heeft de Iraanse president Ahmadinejad gepleit voor een nieuwe universele verklaring van de mens met als argument dat de islamitische landen onvoldoende betrokken zouden zijn geweest bij de voorbereiding van de huidige verklaring. China heeft – hoewel, zoals

bekend, geen islamitisch land – een soortgelijke kritiek op de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Men bepleit een visie op mensenrechten waarbij deze niet in strijd zouden mogen komen met de “historische, culturele en religieuze tradities van de verschillende landen”. Seculiere wetgeving, zoals de Franse wet van 15 maart 2005, waarin de religieuze neutraliteit van de staat werd bevestigd, wordt over het algemeen afgewezen als ‘racistisch’.

Waarom de Mensenrechtenraad op de verkeerde weg is

Het kennismaken van de standpunten zoals die hierboven worden weergegeven zou een commentator gemakkelijk tot radeloosheid kunnen brengen. Immers hier worden zoveel standpunten betrokken die geheel in strijd zijn met de grondslagen waarop westerse democratische rechtsstaten zijn gebaseerd dat het neerkomt op het uitleggen van het systeem vanaf de allereerste beginselen aan toe. Maar niet alleen is het tot wanhoop stemmend is dat dit soort standpunten worden verdedigd in Cuba, Noord-Korea en Soedan, maar dat zij zulke welwillende weerklank vinden bij de progressieve intelligentsia in westerse rechtsstaten. Door een vaag mengsel van cultuurrelativisme, schuld bewustzijn over het koloniale verleden en de turbulente twintigste-eeuwse Europese geschiedenis en verkeerd begrepen bescheidenheid, wordt slechts door weinigen tegengesproken wat toch echt tegengesproken zou moeten worden.²⁰ Hier volgt een ongetwij-

19 Zie bijvoorbeeld *Universal Islamic Declaration of Human Rights*, 19 september 1981, opgenomen in K. Poma, *De Verlichting: Pijler van de Beschaving*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant 2009, p. 273-283; *The Cairo Declaration on Human Rights in Islam*, June 9, 1993, opgenomen in A.E. Mayer, *Islam and Human Rights: Tradition and Politics*, Fourth Edition, Boulder,

Colorado: Westview 2007, p. 217-223.

20 Zie daarover P. Bruckner, *La tyrannie de la pénitence: essai sur le masochisme occidental*, Parijs: Bernard Grasset 2006; J. Sévilla, *Le terrorisme intellectuel de 1945 à nos jours*, Parijs: Perrin 2004 (2000); idem, *Historiquement Correct: Pour en finir avec le passé unique*, Parijs: Perrin, 2003.

feld onvolkomen en feilbare poging. Om te beginnen is de notie “defamation of religion” of “belasteren van religie” onwerkbaar vanuit een mensenrechtelijk perspectief. De vrijheid van meningsuiting of de vrijheid van expressie heeft als uitgangspunt dat men niet alleen religies mag prijzen en aanhangen, maar ook deze mag kritiseren en verwerpen. Bekeken vanuit het perspectief van de vrijheid van kritiek kan nooit worden geduld dat bijvoorbeeld Jezus Christus, Mohammed of Boeddha boven kritiek verheven zouden mogen zijn en bijvoorbeeld Socrates, Karl Marx en Lenin niet.²¹ Ook de notie van ‘stereotypen’ die niet gehan-

teerd zouden mogen worden of waartegen de Verenigde Naties te hoop zouden moeten lopen is onwerkbaar. Vanuit het perspectief van de Katholieke Kerk is wat Maarten Luther heeft geschreven een ‘stereotype weergave’ van de katholieke leer. Vanuit het perspectief van de reformatie is alles wat katholieke historici daarover opmerken niet minder stereotiep. Voor filosofische disputen geldt hetzelfde. Het kritische boek van Herman Philipse over de Duitse filosoof Martin Heidegger²² zal door Heideggerianen ongetwijfeld als een ‘karikatuur’ van wat Heidegger gezegd heeft worden ervaren; als een ‘stereotype’ behandeling van het onder-

21 Zie voor een voorbeeld uit eigen land het volgende: E. Dommering, “De vrijheid van wat?”, *De Groene Amsterdammer*, 4 maart 2009. De jurist Dommering schreef een waarderende beschouwing over de beschikking van het Amsterdamse hof waarbij werd aangegeven dat de parlementariër Geert Wilders zou moeten worden vervolgd vanwege zijn uitspraken over de islam. Dommering pleit voor de erkenning van een ‘benedengrens’ die aangeeft wat niet gezegd mag worden. Hij schrijft: “Het Amsterdamse hof heeft in zijn beschikking juist deze lijn willen trekken, daarbij nauwgezet de door het Europese hof ontwikkelde normen toepassend.” Ik ben het van harte eens met de stelling dat de vrijheid van meninguiting niet onbegrensd is en dat dus een ‘benedengrens’ bestaat ten aanzien van wat gezegd mag worden. Maar de vraag is natuurlijk waarin die grens moet liggen? Dommering zegt dit: “Godsdienst zelf is (...) en in de gesecculariseerde samenleving in toenemende mate, onderdeel van het openbare debat, zodat scherpe godsdienstkritiek, ook op de inhoud van religieuze teksten, is beschermd, maar niet de agressieve aanval op godsdienstsymbolen (voor de islam dus: het bestaansrecht van de Koran en de Profeet).” Naar mijn idee is dit tegenstrijdig. Als Dommering meent dat “scherpe godsdienstkritiek” onderdeel is (en mag zijn) van het openbare debat, dan begrijp ik niet hoe hij als jurist de “godsdienstsymbolen” van een *bepaalde religie* van die kritiek wil uitsluiten, ook niet door die

kritiek als “agressief” aan te merken (een moeilijk te operationaliseren term overigens). Het voorbeeld dat hij vervolgens geeft om zijn stelling te adstrueren is merkwaardig: het bestaansrecht van de Koran en de Profeet zouden niet mogen worden betwist. Het is moeilijk ons een voorstelling te vormen van het “bestaansrecht” van de Profeet, maar als Dommering zou willen beweren dat het gedrag van de Profeet zoals beschreven in de Koran en de hadith niet bekritiseerd mogen worden dan is de vraag wat overblijft van zijn stelling dat “scherpe godsdienstkritiek” mogelijk moet zijn. Waarom de islam uitzonderen van de algemene regel dat godsdienstkritiek mogelijk moet zijn? Op een andere plaats in het artikel lijkt een inzicht te worden geboden in de motieven voor dit curieuze standpunt. Dommering schrijft: “We kunnen ervan uitgaan dat alle aanvallen op de Koran en de profeet Mohammed door moslimlanden of door fundamentalisten in eigen land zullen worden geregistreerd als oorlogsdaden die om een tegenreactie vragen.” Is Dommering niet gewoon bevreesd voor geweld vanuit terroristische groeperingen en bepleit hij daarom de godsdienstsymbolen van het christendom vogelvrij te verklaren en die van de islam te laten beschermen door de rechter om potentiële terroristen te apaiseren?

22 H. Philipse, *Heidegger's Philosophy of Being: A Critical Interpretation*, Princeton, NJ: Princeton University Press 1998.

werp, waarmee de schrijver totaal geen recht doet aan de rijkdom van het Heideggeriaanse gedachtegoed. Ook Alfred Ayers kritiek op het existentialisme zal door continentale filosofen worden ervaren als 'stereotiep'.²³ Natuurlijk mag (en moet) men het maken van stereotiepe typeringen afwijzen en zelfs bestrijden, maar hier ligt geen enkele taak voor de Verenigde Naties of voor het recht. Wat als de stereotiepe en wat als de juiste benadering kan gelden, kan alleen worden beslist in een vrij debat, met andere woorden: in een situatie waarin alle opties en opvattingen besproken kunnen worden. Wat stereotiep is en wat niet kan nooit vaststaan *voordat* het debat daarover is gevoerd, maar alleen *daarna*.²⁴ Het onmogelijk maken van dat debat is nu precies wat de indianers van de resolutie willen bewerkstellingen en waarin zij nog geslaagd zijn ook. De poging van de religieuze lobby om onwettelijke visies op godsdienst buiten de orde te verklaren als 'stereotiep' zouden dan ook met de grootste argwaan moeten worden bejegend.

Het is ook een misverstand dat kritiek een uiting zou zijn van 'onverdraagzaamheid'. Onverdraagzaam is slechts iemand die meent dat een bepaald soort standpunt niet mag worden geventileerd, maar dient men scherp te onderscheiden van iemand die een bepaalde uitspraak tegensprekt of corrigeert. Wanneer iemand zegt '2x2=5' en een ander corrigeert dat, dan is de corrigerende instantie niet 'onverdraagzaam'.

Het is ook geen 'krenking van de menselijke waardigheid' van degene die een fout maakt wanneer hij daarop wordt aangesproken.

Ook is de 'vrijheid van geloof' niet in het geding wanneer kritiek op godsdienst wordt toegelaten. Iemand die wordt aangesproken op zijn misvattingen kan zich niet verdedigen met de stelling dat zijn 'vrijheid van geloven' in het geding is. Toch wordt dit standpunt de laatste tijd steeds vaker verwoord.

Ook is het onjuist dat een godsdienst niet in verband zou mogen worden gebracht met terrorisme, zoals de opstellers van de VN-resolutie beweren. Naar hun oordeel zou de islam ten onrechte in verband worden gebracht met terrorisme.

De opstellers van de resolutie hebben het goed recht dat te beweren. Een hele serie islamdeskundigen zal de opstellers van de VN-resolutie steunen in dat oordeel. Maar dat wil niet zeggen dat diegenen die daar anders over denken het zwijgen moet worden opgelegd of dat het hen moreel zou moeten worden verweten dat zij daar anders over denken. Robert Spencer,²⁵ Anne Marie Delcambre,²⁶ Serge Trifkovic²⁷ of elke andere schrijver die een kritische benadering van de islam voorstaat, heeft even veel recht om zich te melden in de publieke arena en in het wetenschappelijk debat als Karen Armstrong die alle religies allemaal even mooi vindt en voor zover zij bedenkelijke kanten hebben deze als 'fundamentalistisch' zal beschouwen wat met

23 A.J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, Harmondsworth: Penguin Books 1976 (1936).

24 De klassieke argumentatie over dit onderwerp is nog steeds: J.S. Mill, *On Liberty*, Harmondsworth: Penguin Books 1977 (1859). Zie voor een recente verdediging van vrijheid van meningsuiting R. Wijnberg, *In dubio: vrijheid van meningsuiting als het recht om te twijfelen*, Amsterdam: Prometheus 2008.

25 R. Spencer, *Islam Unveiled: Disturbing Questions About the World's Fastest-Growing Faith*, San Francisco:

Encounter Books 2002; idem, *Onward Muslim Soldiers: How Jihad Still Threatens America and the West*, Washington DC: Regnery Publishing 2003; idem, *Religion of Peace? Why Christianity Is and Islam Isn't*, Washington DC: Regnery Publishing 2007.

26 A.-M. Delcambre, *L'Islam des Interdits*, Parijs: Desclée de Brouwer 2003.

27 S. Trifkovic, *The Sword and the Prophet: History, Theology, Impact on the World*, Boston: Regina Orthodox Press 2002.

de eigenlijke kern van religie helemaal niets te maken heeft.²⁸

De stelling dat alle godsdiensten of sommige godsdiensten terrorisme stimuleren zou moeten worden beschouwd als een gewone wetenschappelijke hypothese die kan worden onderzocht, becommentarieerd, bevestigd en zo nodig weerlegd. De benadering van de opstellers van de resolutie zou echter ertoe leiden dat het werk van Mark Juergensmeyer,²⁹ James Haught,³⁰ Joseph Hoffmann,³¹ David Lochhead,³² en vele andere serieuze onderzoekers *a priori* wordt gediskwalificeerd omdat de conclusies van deze schrijvers de religieus bevlogenen niet bevallen. Wat vooral niet moet gebeuren is dat

de Verenigde Naties, de nationale wetgever, de nationale rechter of nationale onderzoeksinstituten zoals in Nederland de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid of welke andere instantie dan ook moet proberen de eerste groep mensen het zwijgen op te leggen en de tweede groep als nastrevenswaardige protagonisten van de 'dialoog' en het 'respect' te presenteren. En dat is wel wat gebeurt (althans die tendens bestaat). Om ons te beperken tot het voorbeeld van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid: de kans dat een Nederlands equivalent van Daniel Pipes,³³ Amir Taheri,³⁴ Ibn Warraq,³⁵ Efraim Karsh,³⁶ Melanie Phil-

28 K. Armstrong, *A History of God: From Abraham to the Present: the 4000-Year Quest for God*, Londen: Heineemann 1993; idem, *A Short History of Myth*, Edinburgh/New York/Melbourne: Canongate 2005; idem, *Islam: A Short History*, Toronto: Random House 2002; idem, *The Battle for God: Fundamentalism in Judaism, Christianity and Islam*, Londen: HarperCollins 2000; idem, *The Bible: The Biography*, Londen: Atlantic Books 2007.

29 M. Juergensmeyer, "Christian Violence in America", in: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 558 (Jul. 1998), p. 88-100; idem, *Global Rebellion: Religious Challenges to the Secular State, from Christian Militias to Al Qaeda*, Berkeley/Los Angeles/Londen: University of California Press 2008; idem, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, Third Edition, Revised and Updated, Berkeley/Los Angeles/Londen: University of California Press 2003.

30 J.A. Haught, *Holy Hatred: Religious Conflicts of the '90s*, Amherst, NY: Prometheus Books 1995; idem, *Holy Horrors: An Illustrated History of Religious Murder and Madness*, Amherst, NY: Prometheus Books 1990.

31 J.R. Hoffmann (ed.), *The Just War and Jihad: Violence in Judaism, Christianity, & Islam*, Amherst, NY: Prometheus Books 2006.

32 D. Lochhead, "Monotheistic Violence", *Buddhist-*

Christian Studies, 21 (2001), p. 3-12.

33 Een artikel van hem uit 1999 heeft een intrigerende titel voor ons onderwerp: D. Pipes, "How Dare You Defame Islam", *Commentary*, November 1999. Zie verder idem, *Miniatures: Views of Islamic and Middle Eastern Politics*, New Brunswick/Londen: Transaction Publishers 2004; idem, *Militant Islam Reaches America*, New York/Londen: W.W. Norton 2002.

34 A. Taheri, *The Persian Night: Iran under the Khomeinist Revolution*, New York/Londen: Encounter Books 2009.

35 Ibn Warraq, *Defending the West: A Critique of Edward Said's Orientalism*, Amherst, NY: Prometheus Books 2007; idem (ed.), *Leaving Islam: Apostates Speak Out*, Amherst, NY: Prometheus Books 2003, in het Nederlands als: Ibn Warraq, *Weg uit de Islam: Getuigenissen van afvalligen*, Met een inleiding van Afshin Ellian, Amsterdam: J.M. Meulenhoff 2008; idem (ed.), *The Origins of the Koran: Classic Essays on Islam's Holy Book*, Amherst, NY 1998; idem, *What the Koran Really Says: Language, Text & Commentary*, edited with translations by Ibn Warraq, Amherst, NY: Prometheus Books 2002; idem, *Why I am not a Muslim*, Buffalo: Prometheus Books 1995; idem, *The Quest for the Historical Mohammad*, Edited and translated by Ibn Warraq, Buffalo: Prometheus Books 2000.

36 E. Karsh, *Islamic Imperialism: A History*, New Haven en Londen: Yale University Press 2006.

lips,³⁷ Raphael Patai,³⁸ Tawfid Hamid,³⁹ Anthony McRoy,⁴⁰ Michael Gove,⁴¹ Seyran Ates⁴², Chadortt Djavann⁴³ of Caroline Fourest⁴⁴ zou worden gevraagd een bijdrage te leveren aan één van de vele rapporten die de WRR uitbrengt over religie in het publieke domein en de vraag hoe de samenleving moet omgaan met religieus verschil is nihil. Dat verklaart het waarom die rapporten altijd vol staan met hetzelfde soort aansporingen tot dialoog, respect, inclusief denken, actief pluralisme, de scheiding van kerk en staat die je niet te absoluut moet nemen, de vrijheid van meningsuiting waarvoor hetzelfde geldt, niet-polariseren, niet wij/zij-denken, diversiteit, compenserende neutraliteit en hoe al die geestesverschijningen van de multiculturele conditie ook maar mogen heten. De progressieve elite kijkt als het ware voortdurend in de spiegel of het eigen haar nog wel goed zit. En ziedaar, dat zit nog heel goed.

De regering zou voor dit soort 'onderzoek' ook geen geld beschikbaar moeten stellen. De regering moet geld uittrekken voor onderzoek waarvan de resultaten *niet* bij voorbaat vaststaan en dat eventueel het ideologische perspectief van de dominante politiek zou kunnen *tegenspreken*. Daar is nu geen sprake van. De geldstromen vanuit Den Haag of grote gemeentes gaan stevast naar 'onderzoek' dat tot steeds dezelfde standpunten over de multiculturele samenleving leidt

(‘verrijking’, ‘niet-polariseren’, ‘niet de plicht om te beledigen’ enzovoorts). En op die manier blijft de politieke en bestuurlijke elite van Nederland gevangen in het recyclen van een bepaald paradigma en wordt de kloof tussen Den Haag en het ‘gewone volk’ steeds groter. Maar niet alleen de kloof tussen de elite en het gewone volk is een probleem, ook de wetenschappelijke vooruitgang is in het geding. Eén van de belangrijkste vragen sinds 9-11-2001 (New York), 7-7-2005 (Londen), 2-11-2004 (moord of Van Gogh) is de vraag hoe het religieus getint terrorisme kan worden begrepen en verklaard. Alleen wanneer we dat *begrijpen* kan men denken aan het ontwikkelen van een adequate *remedie*. Wanneer *a priori* religie als motiverende factor voor terroristische misdrijven van de hand wordt gewezen en serieuze onderzoekers die zich hiermee bezig houden worden gediskwalificeerd als ‘stereotiepen’ bevestigd, ‘karikaturen’ schetsend of erger (‘cultureel racisme’ verweten krijgen) dan zal het niet lukken een effectief contraterroristisch beleid te ontwikkelen. Daarmee zien we dat dezelfde aporie wordt bevestigd waarmee we dit artikel zijn begonnen.

Het is misschien interessant als laatste een rechterlijke uitspraak te analyseren waarin een pijnlijke kwestie ten aanzien van de geschiedenis van het katholicisme aan de orde was en waarin het Europees Hof voor de Rechten van

37 M. Phillips, *Londonistan: How Britain is Creating a Terror State Within*, Londen: Gibson Square 2006.

38 R. Patai, *The Arab Mind*, Revised Edition, New York: Hatherleigh Press 2002.

39 T. Hamid, *The Roots of Jihad: an insider's view of Islamic violence*, Top Executive Media, The United States 2005.

40 A. McRoy, *From Rushdie to 7/7: The Radicalisation of Islam in Britain*, Londen: The Social Affairs Unit 2006.

41 M. Gove, *Celsius 7/7*, Londen: Weidenfeld & Nicolson, 2006.

42 S. Ates, *De Multikulti-Irrtum: Wie wir in Deutschland*

besser zusammenleben können, Berlin: Ullstein 2007;

idem, *Grosse Reisse ins Feuer: Die Geschichte einer deutschen Türkin*, Berlin: Rowohlt 2006 (2003).

43 Ch. Djavann, *À mon corps défendant l'occident*, Parijs: Flammarion 2007; idem, *Que pense Allah de l'Europe*, Parijs: Gallimard 2004.

44 C. Fourest en F. Venner, *Tirs Croisés: La laïcité à l'épreuve des intégrismes juif, chrétien et musulman*, Parijs: Calmann-Lévy 2003; C. Fourest, *Frère Tariq: Discours, stratégie et méthode de Tariq Ramadan*, Parijs: Grasset, Bernard Grasset 2004; idem, *La tentation obscurantiste*. Essai, Parijs: Grasset 2005.

de Mens zich op het standpunt heeft gesteld dat vrij onderzoek naar religies mogelijk moet zijn. Wellicht kan deze uitspraak ook tot bron van inspiratie zijn voor de tot nu toe in Nederland onbespreekbare vraag wat precies de wortels zijn van het islamistisch terrorisme waarmee na andere landen nu ook Nederland wordt geconfronteerd.

Giniewski v. France

Een van de meest heikele vraagstukken is de vraag of antisemitisme niet alleen *historisch*, maar ook *theologisch* verband houdt met het christendom, in het bijzonder het katholicisme. Volgens sommige onderzoekers is de holocaust (deels) te verklaren vanuit het christelijke/katholieke erfgoed. Veel zionisten hebben deze opvatting aangehangen, en de stroom van Europese joden die na de Tweede Wereldoorlog naar Israël vertrok werd voor een deel gedreven door de verwachting dat Europa – vanwege die in het christendom ingebouwde jodenhaat – nooit een veilige plek voor hun volk zou kunnen zijn. Een hedendaagse vertolker van dit standpunt is de Frans-Oostenrijkse historicus en publicist Paul Giniewski (geb. 1926).

In de (inmiddels opgeheven) krant *Le Quotidien de Paris* stond op 4 januari 1994 een stuk van Giniewski, getiteld “A propos de l’encyclique « Splendeur de la Vérité » L’obscurité de l’erreur...”⁴⁵. In dat stuk bekritiseerde hij de pauselijke encycliek *Veritatis Splendor* uit 1993 omdat deze naar het oordeel van Giniewski de aan het christendom inherente, antisemitische ideeën voortzette. Deze ideeën hadden volgens Giniewski “le terrain” gevormd “où ont germé l’idée et l’accomplissement d’Auschwitz”.

Giniewski vond een organisatie op zijn weg met de veelzeggende naam: *Alliance Générale contre le Racisme et pour le respect de l’Identité Française et chrétienne* (AGRIF). AGRIF was van mening dat Giniewski een grens had overschreden. De organisatie is opgericht om de Franse cultuur te beschermen. Op de website (www.agrif.fr) valt te lezen dat we volgens de oprichters in een tijd leven waarin ruim baan wordt gemaakt voor de bescherming van minderheden en de opvattingen van immigranten, maar waarin juist de *eigen* waarden en cultuur voortdurend onderwerp zijn van spot. Volgens AGRIF leven we in een tijd van “un véritable racisme anti-français, anti-européen, anti-chrétien”. De oprichters signaleerden “une série de faits scandaleux”, en poogden met hun organisatie (juridische) bijstand te verlenen aan het stoppen van wat zij beschouwden “les racismes anti-français et anti-chrétiens”. Ze signaleren “un anti-christianisme utilisant de plus en plus la pornographie blasphématoire et toutes les formes de dérision”, en dat de doodgewone, kleinburgerlijke Fransman is verworden tot “l’objet d’une haine suintante dans trop de médias”, zoals een oude dame die object werd van spot toen ze voor haar lege bovenverdieping “un locataire chrétien et français” (zoals zij zelf was) zocht.

Het woord ‘racisme’

Hier zijn een paar punten opvallend. Allereerst dat de AGRIF aan de orde stelt dat de opvattingen van minderheden en immigranten goed worden beschermd, maar dat de opvattingen van de autochtone bevolking kennelijk ‘vogelvrij’ zijn. Daarop mag de meest harde kritiek worden geventileerd, schandalig harde

45 Aangezien de krant waarin het werd gepubliceerd is opgeheven, valt het artikel niet meer via de *Quotidien* op te vragen. Het is echter wel opgenomen in de uitspraak van het EHRM, die te vinden is op

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&source=tkp&highlight=giniewski&sessionid=23061612&skin=hudoc-fr>.

kritiek zelfs: de AGRIF spreekt van “pornographie blasphématoire”. De ‘gewone Fransman’ zou zelfs tot voorwerp van haat zijn verklaard in de media.

De consequentie die de AGRIF hieruit trekt is dan vervolgens *niet* dat het helemaal geen pas geeft dat de overheid probeert opvattingen middels het recht te beschermen, maar dat dan ook maar de opvattingen van de autochtone Fransman van kritiek moeten worden gevrijwaard. Vervolgens blijkt dat de AGRIF ook in retorisch opzicht de weg gaat bewandelen die zo succesvol door minderheden en vooral hun woordvoerders is gepraktiseerd, namelijk kritiek op de wereldbeschouwing van minderheden of de opvattingen van minderheden kwalificeren als een vorm van ‘racisme’, zij het een racisme ‘anti-français’ en ‘anti-chrétien’.

Omdat het bij de minderheden in Europa vaak gaat om moslims gaat zou men kunnen zeggen dat de christenen hier proberen lering te trekken uit het succes dat moslims (of liever: de organisaties die beweren moslims te vertegenwoordigen) hebben bereikt met het langs juridische weg afwimpelen van kritiek op hun godsdienst.⁴⁶ Als men de islam niet mag kritiseren, waarom dan wel het katholicisme? En als kritiek op de islam zo succesvol als ‘racisme’ is omgeduid, waarom zouden we dan kritiek op het katholicisme ook niet als een vorm van ‘racisme’ kunnen brandmerken, lijken de mensen van het AGRIF te hebben gedacht?

Op het eerste gezicht is dat vreemd: immers katholieken zijn geen ras. Christenen ook niet. Ook het Franse volk (dat volgens AGRIF zoveel te duchten zou hebben van het soort beschou-

wingen als ontwikkeld door Giniewski) is geen ras. Er is immers niet het Duitse ras, het Franse ras, het Nederlandse ras. Toch gebruikt AGRIF het woord ‘racisme’ en laakt men het ‘anti-frans racisme’. Men kan dat alleen verklaren uit het succes dat de moslims hebben geboekt met het tot ‘racisme’ verklaren van kritiek op de islam. Ook dat laatste is kwestieus. Immers moslims zijn evenmin een ‘ras’ als katholieken dat zijn. De status van moslim-zijn geeft aan dat men een bepaalde opvatting, een religieuze opvatting onderschrijft, niet dat men deel uitmaakt van een ‘ras’.

De discussie over de Holocaust

Vervolgens wordt deze wat wonderlijke manier van denken toegepast op de grootste morele schandvlek van de twintigste eeuw: de Holocaust. Men zou zich kunnen voorstellen dat de mensheid een enorm belang heeft bij het onderzoeken van de vraag wat nu precies deze verschrikkelijke gebeurtenis heeft mogelijk gemaakt. Daarbij zouden alle opties uitvoerig moeten worden besproken, gewogen, becommentarieerd en onderzocht. Ook de optie dat de Holocaust ideologisch-religieuze wortels heeft in een dominante religieuze traditie in de westerse wereld.⁴⁷ Maar dat is kennelijk heel optimistisch gedacht. Wat sommige mensen juist willen is dat *a priori* en dus zonder dat daarover gesproken en gedacht mag worden bepaalde opties worden uitgesloten. Dat is in feite wat het AGRIF voor elkaar wil krijgen. Hiermee bewijst zij de mensheid geen dienst, maar dat zal de AGRIF misschien een zorg zijn. Wat de AGRIF

46 Dat deze organisaties helemaal de pretentie niet kunnen waarmaken moslims te vertegenwoordigen is een van de punten die wordt gemaakt door Europese comités van ex-moslims. Zie daarover M. Ahadi (mit Sina Vogt), *Ich habe abgeschworen: warum ich für die Freiheit und gegen den Islam kämpfe*, München:

Heyne 2008; E. Jami, *Het recht om ex-moslim te zijn*, Amsterdam: Ten Have 2007.

47 Zie hierover: D. Verhofstadt, *Pius XII en de vernietiging van de Joden*, Antwerpen/Amsterdam: Houtekiet/Atlas 2008.

wil is een bepaalde visie op Frankrijk beschermen en daarvoor zijn kennelijk alle middelen geoorloofd. En als de moslims het immuniseren tegen kritiek zo succesvol hebben gepraktiseerd, waarom zouden we die strategie dan niet kopiëren, moet de AGRIF hebben gedacht? En waarom zouden we het uiterst effectieve concept ‘racisme’ daarvoor dan niet gebruiken?

Wat direct opvalt is dat één van de meest veroordeelde praktijken in de moderne tijd, tevens één van de minst scherp omlijnde begrippen is. Racisme in de meest pure zin, zou je kunnen zeggen, is een veroordeling van iemand louter op basis van zijn ras; iemand dus niet accepteren als student, als medewerker, of als buurman, niet omdat hij of zij niet goed zou zijn, maar vanwege zijn huidskleur. Een ‘pure’ vorm van racisme lijkt het stelsel van apartheid te zijn geweest, zoals dat tussen 1948 en 1990 in Zuid-Afrika bestond.

Maar bij de AGRIF en bij de opstellers van de VN-resolutie zien we dus dat kritiek op een religieus denkbeeld of het onderzoeken van de mogelijke relatie tussen religie en een sociale misstand of desastreuze gebeurtenis als een vorm van ‘racisme’ wordt gekwalificeerd. De opstellers van de resolutie van de Verenigde Naties noemden zelfs het Franse systeem van de *laïcité* ‘racistisch’. De gedachte is kennelijk dat moslims, met name islamitische vrouwen, het slachtoffer zijn van die wet, omdat zij niet meer gesluierd op school mogen verschijnen. En volgens de curieuze logica waarbij moslims dan als een apart ras worden beschouwd wordt zo’n wet dan als ‘racistisch’ gebrandmerkt.⁴⁸ Het is volgens precies dezelfde argumentatie als het AGRIF een religieuze groep met een ras identificeert, zodat elke maatregel die de religieuze groep treft als een vorm van ‘racisme’ kan

worden afgewezen.

Ook in Nederland heeft deze gedachte aanhang gevonden. Zo wordt vaak beweerd dat een ‘nieuwe vorm’ van ‘racisme’ zou ontstaan. Dat is een ‘racisme’ niet op basis van etnische affilatie, maar op basis van cultuur of religie. Dit lijkt bijvoorbeeld de stelling te zijn van Peyman Jafari en Mohammed Rabbae. Op 21 maart 2007 schreven zij in *de Volkskrant*: “Islamofobie is het nieuwe racisme”.⁴⁹

De psychiatrisering van de criticus

In de titel van dit artikel vinden we naast het begrip racisme (waarover we nu misschien genoeg hebben gezegd) ook het begrip ‘islamofobie’. Hier komt nog een ander onderdeel naar voren van wat men de ‘diffamering van kritiek’ zou kunnen noemen (misschien kan de VN daar ook nog eens een resolutie over aannemen?). Kritiek op religies wordt de laatste tijd ook tegemoet getreden met een strategie die met een zeker succes in de Sovjet-Unie gepraktiseerd is: men verklaart de criticus voor geestelijk niet helemaal *compos mentis*. De criticus is eigenlijk ‘ziek’. De criticus is namelijk in de ban van ‘fobieën’, volkomen onredelijke angsten die zijn normale beoordelingsvermogen aantasten en waardoor hij dus niet serieus kan worden genomen. Iemand die een ziekelijke afwijking heeft waardoor hij niet in een lift durft te staan kan men gaan uitleggen dat dit gevaarloos is, maar dat is zinloos wanneer de persoon leidt aan ‘claustrofobie’. Iemand die niet over een plein durft te lopen (dat wil zeggen: iemand die lijdt aan ‘agorofobie’) kan men niet overtuigen in een redelijke discussie. Die persoon kan alleen maar behandeld worden nadat men de juiste medische diagnose heeft gesteld.

48 Deze benadering vindt men trouwens ook bij progressieve postmoderne Amerikaanse intellectuelen. Zie J.W. Scott, *The Politics of the Veil*, Princeton/Oxford:

Princeton University Press 2007.

49 P. Jafari en M. Rabbae, “Islamofobie is het nieuwe racisme”, *de Volkskrant*, 21 maart 2007.

Op dit moment worden door de hoogste gezagsdragers in de Europese Unie allerlei belangrijke kwesties niet besproken en diegenen die dat wel doen worden aangemerkt als in de ban van de een of andere 'fobie'.

Ter illustratie kan men verwijzen naar het bericht dat Joodse leiders in mei 2009 het overleg hebben geboycot van een grote groep religieuze leiders met de Europese Unie. De Europese Conferentie van Rabbijnen vindt het onder andere ongepast dat de EU ook Tariq Ramadan had uitgenodigd. Ramadan wordt door hen beschouwd als een antisemitische fundamentalist.⁵⁰ Nu gaat het mij even om het onderwerp van die bijeenkomst. Het overleg is vijf jaar geleden in Brussel begonnen en heeft een bepaald doel. Volgens José Barroso van de Europese Unie en voorzitter Hans-Gerd Pöttering van het Europese parlement zouden de betrekkingen tussen de verschillende religieuze groepen binnen de gemeenschap moeten worden verbeterd. Hoe denkt men dat te kunnen doen? Volgens Barroso zou men in deze 'crisis-tijd' niet moeten toegeven aan "extremisme, xenofobie, islamofobie of antisemitisme".⁵¹ Anderen spreken ook wel van 'homofobie' als een groot probleem in deze tijd.

Het spreekt vanzelf dat overleg tussen alle gedingen in de samenleving, inclusief religieuze groepen, van grote betekenis kan zijn. Maar dan is het belangrijk te letten op het vocabu-

laire waarin dat geschiedt. We zien hier dat de voorzitter van de EU, Barosso, jongleert met de insinuerende termen 'xenofobie' en 'islamofobie'. Wat moeten we ons daarbij denken?

Laten we beginnen met 'xenofobie', het wat oudere begrip. Hebben het soort bijeenkomsten die Barosso en Pöttering onder auspiciën van de Europese Unie laten plaatsvinden tot doel het ongepast verklaren van het soort van discussies die Christopher Caldwell,⁵² Claire Berlinski⁵³ en Bruce Bawer⁵⁴ voeren?

Wanneer men de zaak zo op scherp stelt wordt door vertegenwoordigers van de bestuurlijke en politieke elite vaak haastig opgemerkt dat dát natuurlijk niet de bedoeling kan zijn. Waar het hen om gaat, zo wordt ons verzekerd, is dat de 'echte' populist en xenofob kunnen worden aangepakt. Die zijn toch heel gevaarlijk? Dat hebben de jaren dertig toch wel uitgewezen?

Maar dat antwoord is niet erg bevredigend, want de jaren dertig hebben ook uitgewezen dat men niet moet zitten slapen en het terrorisme laten oprukken zonder dat men het weerwoord geeft.⁵⁵ Dat is precies wat volgens sommigen dreigt op het ogenblik en enkele van de hiervoor geciteerde auteurs hebben dat men een keur aan argumenten betoogd.⁵⁶ Men zou hen dus niet als psychiatrische gevallen moeten beschouwen (in de greep van 'xenofobie' en 'islamofobie'), maar als serieuze gesprekspartners. De psychiatrisering van de discussie zou moeten stoppen.

50 Zoals bekend een discussie die ook in Nederlands woedt. Zie over Ramadan C. Fourest, *Frère Tariq: Discours, stratégie et méthode de Tariq Ramadan*, Parijs: Grasset, Bernard Grasset 2004; P. Landau, *Le Sabre et le Coran: Tariq Ramadan et les frères musulmans à la conquête de l'Europe*, Parijs: Éditions du Rocher 2005; P. Berman, "Who is afraid of Tariq Ramadan? The Islamist, the journalist, and the defense of liberalism", *The New Republic*, 4 juni 2007, p. 37-62; M. Allan, "Tariq Ramadan verdraait de geschiedenis van de Islam", *De Groene Amsterdammer*, 22 april 2009.

51 Aangehaald in: "Rabbijnen boycotten overleg met EU", *De Telegraaf*, 11 mei 2009.

52 Chr. Caldwell, *a.w.*

53 C. Berlinski, *Menace in Europe: Why the Continent's Crisis is America's too*, New York: Crown Forum 2006.

54 Bawer, *a.w.*

55 Zie daarover S. Haffner, *Defying Hitler: A Memoir*, Londen: Weidenfeld & Nicolson 2002.

56 Zie voor een recent voorbeeld: D. Murray, "Wat moeten we doen met de islam?", in: Jansen en Snel (red.), *a.w.*, p. 92-108.

Dit heeft overigens ook implicaties voor het zo langzamerhand ingeburgerde begrip 'homofobie'. In 2000 verscheen een vuistdik boek onder de titel *Homophobia*.⁵⁷ Het is een overzicht van de geschiedenis van homoseksualiteit met een keer aan interessante visies en anekdotes, vergelijkbaar met het bekende boek A.L. Rowse uit 1977.⁵⁸ Maar het verschil tussen 1977 en 2000 is dat in die tijd kennelijk het woord 'homofobie' ingeburgerd is geraakt en het is zeer de vraag of we de psychiatrisering van kritiek op homoseksualiteit als een aanwinst van het wetenschappelijk vocabulaire moeten beschouwen. Er zijn mensen die hebben bezwaar tegen homoseksualiteit. Sommige van die mensen hebben daarvoor heel onbenullige argumenten. Maar dat wil niet zeggen dat geen mensen bestaan die intellectuele argumenten hebben tegen homoseksualiteit.⁵⁹ De zaak van de gelijkberechtiging van homoseksuelen is er niet mee gediend dat mensen met bezwaren tegen homoseksualiteit als psychiatrische gevallen worden gebrandmerkt. Hetzelfde geldt, mutatis mutandis, voor het ter discussie stellen van onderdelen van de islam als 'islamofobie' of het bekritisieren van immigratie als 'xenofobie'.

Christianofobie en catholicofobie

Het lijkt zaak ervoor te waken dat de discussie over belangrijke onderwerpen niet nog verder wegzakt in diskwalificerende retoriek dan nu reeds het geval is, getuige het vocabulaire dat door de hoogste instanties binnen de Europese Unie kennelijk als normaal wordt beschouwd.

Maar er is reden voor zorg. Naar aanleiding van de VN-conferentie tegen racisme en raciale discriminatie die in april 2009 in Genève plaatsvond vroeg de Russisch-orthodoxe Kerk aandacht voor het verschijnsel 'christenofobie'. "Het is voor de Russisch-orthodoxe Kerk heel belangrijk om christenofobie als thema toe te voegen aan de lijst van dreigingen waarop ook antisemitisme en islamofobia voorkomen", zei Georgy Ryabykh van de afdeling voor externe betrekkingen op het patriarchaat van Moskou tegen persbureau Interfax.⁶⁰ Het aardige van deze uitspraak is dat zo duidelijk blijkt hoe de Russisch-orthodoxe Kerk naar alle waarschijnlijkheid gemotiveerd wordt. Het is de Joden gelukt kritiek op hun godsdienst te immuniseren als 'anti-semitisme', lijkt Ryabykh te suggereren. Het is de moslims gelukt kritiek op de islam te categoriseren als 'islamofobie'. Waarom zouden we dan ook kritiek op het christendom niet kunnen kwalificeren 'fobisch' en daarmee als ziek? Ryabykh verwees naar de openingstoespraak op de conferentie door de algemeen secretaris van de VN, Ban Ki-Moon, die, net als Barosso, ook het 'fobievocabulaire' hanteert. Ban Ki-Moon had verwezen naar dreigende 'islamofobie' en 'antisemitisme', maar, zo stelt Ryabykh, "hij sprak met geen enkel woord over christofobie".

Maar waarom, zo zou ik hier willen bepleiten, mag een katholiek niet een afkeurende houding aannemen tegenover de islam of het protestantisme? En een protestant tegenover het catholicisme? Moeten we dat straks ook als 'catholicofobie' gaan aanmerken? En waarom

57 B. Fone, *Homophobia: A History*, New York: Metropolitan Books, Henry Holt and Company 2000.

58 A.L. Rowse, *Homosexuals in History: A Study of Ambivalence in Society, Literature and the Arts*, Londen: Weidenfeld and Nicolson 1977.

59 Zie bijvoorbeeld H.V. Jaffa, "Sodomy and the Dissolution of Free Society", in: F.J. Beckwith (ed.),

Do the Right Thing. Readings in Applied Ethics and Social Philosophy, Second Edition, Belmont, CA: Wadsworth 2002, p. 529-535. Zie ook I. Primoratz, *Ethics and Sex*, Londen/New York: Routledge 1999, p. 110-133.

60 "Introductie term 'christenofobie' nodig", in: *Katholiek Nieuwsblad*, 24 april 2009.

zou een communist niet *alle* religies mogen afwijzen? Is hij dan ‘religiofoob’ of hebben we daarvoor al het woord ‘verlichtingsfundamentalist’ geijkt?⁶¹ Is het ook maar enigszins vruchtbaar onze voor- en afkeuren in termen van psychiatrische aandoeningen te reconstrueren en deze vervolgens te brandmerken als een vorm van ‘racisme’ (wat tenslotte niet alleen een moreel beladen categorie is maar ook nog eens een strafbaar feit) of een psychiatrische aandoening (‘fobie’)?

Giniewski’s zaak kwam, zoals we zagen, uiteindelijk terecht bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens. Hij was door de Franse appelrechter veroordeeld voor de ‘diffamation’ van christenen, met name vanwege de suggestieve betekenis van *‘formé le terre’* en een aantal andere passages.

Maar het EHRM bracht redding voor Giniewski. Het Europese Hof vond niet dat de uitspraken van Giniewski neerkwamen op de beschuldiging dat katholieken en meer in het algemeen christenen verantwoordelijk waren voor de massamoorden van de nazi’s. Hierbij herhaalde het Hof nogmaals dat vrijheid van meningsuiting ook de rechten omvat “pour celles qui heurent, choquent ou inquiètent” (Handyside c. Royaume-Uni, 7 décembre 1976), en dat vrijheid

van meningsuiting essentieel is.

Wat het Hof daarnaast vermeldde, en dat is van belang voor de huidige discussie in Nederland over islamistisch terrorisme, dat is dat Giniewski

“a voulu élaborer une thèse sur la portée d’un dogme et sur ses liens possibles avec les origines de l’Holocauste. Le requérant a ainsi apporté une contribution, par définition discutable, à un très vaste débat d’idées déjà engagé. (...) le texte litigieux participait donc à la réflexion sur les diverses causes possibles de l’extermination des juifs en Europe, question relevant incontestablement de l’intérêt général dans une société démocratique.”

Bovendien is “la recherche de la vérité historique” een integraal onderdeel van de vrijheid van meningsuiting.

Daaruit blijkt dat in 2006 het Europese Hof nog heeft uitgesproken dat een kritisch debat over godsdienst juridisch mogelijk is. Laten we hopen dat dit zo blijft en dat Europese politici tot bezinning komen en dissidente opvattingen niet langer op juridische begrenzingen stuiten en dat pogingen tot psychiatrisering van de criticus binnenkort tot het verleden behoren.

61 De hiervoor genoemde Dommering duidt in zijn artikel Cliteur aan als “verlichtingsfundamentalist”, maar verwijst niet naar een uitspraak uit een van zijn boeken die deze kwalificatie zou rechtvaardigen. In een uitvoeriger versie van zijn artikel dat ook in een boek is verschenen blijkt dat hij de kwalificatie “verlichtings-

fundamentalist” weer ontleent aan iemand anders die – zo hoop ik dan maar – mijn werk wél gelezen heeft. Ellian wordt door Dommering in het artikel trouwens een “renegaat” genoemd, terwijl Ellian nooit moslim is geweest, althans geen praktiserend moslim. Mij bekruipt soms een beetje de indruk dat Do